Iğd Üniv Sos Bil Der / Igd Univ Jour Soc Sci
Ek Sayı / Supplement, Ekim / November 2020
Araştırma Makalesi / Article: 421-440

Afetlerle Mücadelede Neo-Liberal Politik Başarısızlığın Bir Manifestosu: Covid-19

Celal İNCE[1]

Geliş Tarihi: 01.09.2020 | Kabul Tarihi: 10.10.2020

Öz: Bu çalışma COVID-19 örneklemi bağlamında afetlerle mücadelede neo-liberal politikalara sahip devletlerin başarısızlıklarının betimsel bir analizini yapmaya çalışmaktadır. Afetlerle mücadelede esas aktörlerden biri olarak devletlerin COVID-19 salgın hastalığı ile mücadelede başarısız bir tablo sergilendiği görüldü. Bu süreç devletlerin sosyal refah politikaları terk ederek yerine güçlü bir biçimde uyguladığı neo-liberal ekonomik politikaların afetlerle mücadelede ne kadar kırılgan bir yapıya sahip olduğu gerçeğini ortaya koydu. Bu durum aslında neo-liberal politikaların afetlerle mücadeledeki başarısızlığın bir manifestosudur. Neo-liberal politikaların; devletlerin sosyal hayatın birçok alanına müdahalesini sınırlandırarak yoksulluk, istihdam, eğitim, sağlık vb. hizmetleri özel teşebbüslere bırakması COVID-19 örneğinde olduğu gibi afetlerle mücadelede de çeşitli sorunların ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Neo-liberal politikaların sermaye temelli hareket etmesi, kötü gidişin temelinde insan davranışlarını ele alması ve sorunların suçlusu olarak insanın kendisini görmesi ABD gibi ülkelerde özellikle yoksul, çaresiz, evsiz, savunmasız, sermayesiz insanların tıpkı COVID-19 örneğinde olduğu gibi afetlerin etkilerine daha fazla maruz kalmasına neden olmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Koronavirüs, Neo-Liberal Politikalar, Sosyal Politikalar.

[1] Dr. Öğr. Üyesi, Bitlis Eren Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü, celalince548@gmail.com, ORCİD: 0000-0001-6081-4100.

A Manifesto of Failure of Neo-Liberal Economic Policies in Combating Disasters: The Case of Covid-19

Abstract: This study examines how neo-liberal policies have been unsuccessful in combating disasters in the context of the COVID-19. Some states have adopted world politics and social life; however, they have failed to fight this pandemic. Neo-liberal economic policies implemented by these states by abandoning social policies are considered to be effective in this process. The failure lies in the manifestation of the fragile nature of neo-liberal policies in fighting disasters. Neo-liberal policies restrict the intervention of states in many areas of social life and leave services such as poverty, employment, and health in the hands of private enterprises. In the case of COVID-19, this has caused various problems in the fight against disasters. Neo-liberal policies are capital-based signifies human behavior as the basis of this bad trend, and seeing itself as the culprit of problems has caused states such as the U.S.A to suffer from more disasters.

Keywords: Coronavirus, Neo-Liberal Policies, Social Policies.

Giriş

İnsan ve doğa kaynaklı ya da ikisinin iç içe geçmesiyle ortaya çıkan olayların belli miktarda insanın ölmesi; sosyal ekonomik ve fiziksel kayıplara neden olması toplumsal düzeni alt üst etmesi, gündelik hayatı sekteye uğratması genel olarak ilgili literatürde afet kavramı çerçevesinde değerlendirilmekte ve kriz, tehlike, acil durum gibi kavramlarla ilişkilendirilmektedir. Günümüzde birçok ülkeyi etkisi altına alan koronavirus (COVID-19) salgın hastalığı gibi kitlesel insan ölümlerine yol açarak ortaya çıkan afetler, insanlık tarihi boyunca var olmuş ve günümüzde de var olmaya devam etmektedir (Nikiforuk, 2018). Çığ, fırtına, SARS, teknolojik kaza, terör saldırısı, tsunami, yangın ya da deprem afetlere neden olan olayların sadece birkaçıdır. Bu ve buna benzer olaylardan dolayı dünyada her yıl milyonlarca insan ya hayatını kaybetmekte ya da bu olayların ürkütücü sonuçlarıyla karşı karşıya gelmektedir (Kadıoğlu, 2011: 15). Modern çağda afetler, insan hayatını tehdit eden önemli bir unsur olarak toplumsal hayata dahil olmaktadır (Lin vd., 2015: 48). Bununla birlikte afetler sadece meydana geldiği mekanla sınırlı kalmamakta küreselleşerek diğer toplumları da ilgilendiren bir olguya dönüşmektedir (İnce, 2020a)

Günümüz toplumlarında afetlerin sayısı ve çeşitliliği artmasına (Perrow, 2007) rağmen afetlerin sorumlusu olarak insan elinin görülmesi yine afetlerin insanlar tarafından önlenebileceğine dair güçlü bir inanç oluşmasını beraberinde getirmektedir. Başka bir ifade ile modern çağla birlikte afetlere neden olan olayların kontrol altına alınabileceği ve afetlerin olumsuz etkileri azaltılabileceği düşüncesi baskın hale gelmektedir (İnce, 2020a).

Bu kapsamda afetlerle mücadelede, geleneksel dönemde toplumlar afet sonrası sürece odaklanırken modern çağla birlikte afetlere neden olan olayları kontrol altına almak ve afetlerin olumsuz etkilerini en aza indirmek için ülkeler afetleri afet öncesi, afet anı ve afet sonrası gibi kronolojik sınıflandırmaya tabi tutmaktadır. Bu kategorileştirmeyi hazırlık aşaması, müdahale ve iyileştirme süreci şeklinde değerlendirmek de mümkündür.

Afetlerle mücadele bağlamında afet sonrası kadar afet öncesi ve afet anı da önemli hale gelerek afet yönetimi öne çıkan temel olgu olmaktadır. Afet yönetimi "her türlü tehlikeye karşı hazırlıklı olma, zarar azaltma, müdahale etme ve iyileştirme amacıyla mevcut kaynakları organize eden analiz, planlama, karar alma ve değerlendirme süreçlerinin tümünü" kapsamaktadır (Kadıoğlu, 2011: 18). Tehlikelerin afetlere dönüşme potansiyel durumunu ve şiddetini ifade eden risklerin artış göstermeye başladığı modern çağda (Beck, 2011) afetleri önlemek için risk yönetimi merkezi yer tutmaktadır. Tehlikenin afetlere dönüşmesini engellemek, dönüştüğünde hasarı en aza indirmek kapsamlı bir risk analizi yapıldıktan sonra önlem almakla mümkün olabilmektedir. Bu kapsamda genelde afet özelde risk yönetiminin birçok paydaşı bulunmaktadır. Bu paydaşların başında; devletin afetlerden sorumlu kurumları, hükümetin taşra temsilcileri olan belediyeler, özel sektörler, üniversiteler, araştırma merkezleri, STÖ ve diğer kurum ve kuruluşlar gelmektedir. Devletlerin sahip olduğu ekonomik model ve yönetim biçimi afetlerle mücadelede bu paydaşlardan hangisinin öncül rol oynayacağı konusunda etkili olmaktadır. Bu çalışma sosyal refah modeli yerine

neo-liberal ekonomik politikaların egemen hale gelmesiyle birlikte genelde sosyal sorunlarda özelde afetlerle mücadelede ortaya çıkan başarısızlığı COVİD-19 örnekleminde mevcut literatür üzerinden betimsel bir çözümleme yapmaya çalışmaktadır.

Neo-Liberal Politikalar ve Devletin Sosyal Sorunlar Karşısında Zayıflayan Konumu

Devletlerin uygulamış olduğu ekonomik model sosyal sorunlara yaklaşımını belirlediği gibi sosyal sorunların artışı da devletleri yeni ekonomik modellerin arayışına sevk edebilmektedir. Endüstrileşmeyle birlikte değişen üretim biçiminin ve egemen hale gelen liberal ekonomik modelinin ortaya çıkarmış olduğu sosyal sorunlar, endüstrileşen toplumları yeni arayışlara sevk etmiş ve bu arayış sosyal politika modelinin gelişimiyle bir süre çözüm bulunmuştur (Dalbay, 2019: 46). Din, hümanizm, ortak çıkar, sosyal adalet, demokrasi ilkelerinden beslenerek inşa edilen sosyal politika modeliyle birlikte devlet daha fazla sosyal hayata müdahil olmuş ve özellikle dezavantajlı bireylerin refah düzeylerini artırmak açısından çeşitli politikalar geliştirerek etkin hale gelmiştir. Bu kapsamda sosyal sorunların çözümünde aktif rol alan devlet uygulama biçimi ülkelere göre farklılaşmakla birlikte, bireylerin yaşamlarını devam edebilmesi için asgari düzeyse gelire sahip olma imkânı sağlamış; bireylere sosyal sigorta aracılığıyla hastalık, işsizlik, yaşlılık gibi durumlarda ortaya çıkan problemlerin çözümünde destek sunmuş, bütün vatandaşların daha iyi yaşam standartlarına sahip olması için onlara sosyal refah hizmetleri sağlamıştır (Brigg, 1961).

Devletin liberal dönemde olduğu gibi "bekçilik" ya da "jandarmalık" vazifesini bırakarak sosyal hayata müdahil olması serbest piyasanın gücünü sınırlamakla birlikte esas olarak dezavantajlı grupların afetle sonuçlanan doğa ve insan kaynaklı olaylara kaşı savunmasız pozisyonunun dönüşümünü sağlaması devletin afetler karşısında toplumsal konumu zayıf olan vatandaşa sağladığı hizmet açısından önemlidir. Dezavantajlı gruplar risklere daha fazla maruz kaldığı için afetlerle karşı karşıya kalma potansiyeli diğer sosyal gruplara göre daha fazla olmakla birlikte afet sonrası iyileşme sürecini çok daha ağır koşullarda deneyimlemektedir. Nitekim sosyal devlet politikalarının terk edilerek neo-liberal ekonomik politikaların hayata geçirilmesi böyle bir problemlerin artışında belirleyici olduğu düşünülmektedir.

Sovyet Birliğinin dağılması, petrol krizi, küreselleşme ve daha birçok faktör sosyal devlet politikalarına sert eleştirilerin yapılaması ve yeniden liberal politikaların hayata geçirilmesi yönünde söylemlerin dillendirilmesini sağlamıştır. 1970'li yılların sonunda etkili olmaya başlayan neo-liberal politikaların temel düşüncesi serbest piyasanın güçlendirilmesi, devletin müdahil olduğu alanların daraltılması ve özelleştirmenin yaygın hale getirilmesi felsefesine dayanmaktadır. Bu değişimin temel göstergeleri arasında birtakım hizmetlerin özel sektörlere, STÖ gibi kuruluşlara devredilmesi gelmektedir. Modern hayatta bir taraftan sosyal işsizlik, yaşlı nüfusun artması gibi sosyal sorunlar artarken diğer taraftan bu sorunların devlet kontrolünden çıkartılarak özel sektörlere devredilmesi sorunların daha da büyümesine neden olmuştur.

Neo-liberal politikalar sadece belli bir ülke içinde devletin sosyal sorunlara müdahalesini sınırlamamakta aynı zamanda küreselleşme olgusuyla eklemlenerek dünya üzerinde çarpık bir gelir dağılımına da neden olmaktadır. Dünya gelirlerinin neredeyse tamamına yakınının belli devletlerde yoğunlaşması ve bir grup uluslararası şirketlerde toplanmasında kârı maksimize etme felsefesi üzerine kurulu neo-liberal politikalar öncülük etmektedir. Gelir ve refah düzeyindeki bu farklılaşma, bazı bölgeleri salgın hastalık ve diğer çevresel afetlere karşı açık hale getirmektedir. Bununla birlikte COVID-19 ile birlikte daha çok tartışılacağı var sayılan bu sistem; esas olarak ekonomik sorunların artışı, sosyal değişimler, demografik değişimler ve çevre sorunları bağlamında eleştiri konusu olmaktadır (Aysan, 2020: 679). Diğer taraftan "COVID-19 ile birlikte gelen sorunlar, devletin sosyal refahın dağıtımında ne kadar önemli bir kurum olduğunu ve sosyal politikaları genişletmenin vatandaşların refahı için ne kadar hayati olduğunu" göstermektedir (Aysan, 2020: 683). Bu bağlamda COVID-19 bütün refah modellerini etkilemekle birlikte liberal refah modelini daha fazla dönüştüreceği varsayılmaktadır (Yavuz, 2020: 189).

Devletin Afetlere Müdahalesi ve Noe-Liberal Politikalar

Afetler toplumların örgütlü bir biçimde mücadele etmesi gereken bir olgu olmakla birlikte bu mücadelenin birçok paydaşı bulunmakta ve temel paydaşlardan biri olarak devlet aygıtı gelmektedir. Devletlerin afetleri yönetme kapasitesi, öngörüsü ve afetlere müdahalesi, sahip olduğu imkânlar, alt yapı koşulları, gelişmişlik düzeyi, afetlerle mücadele etme motivasyonu afetlerin meydana gelmesinde ve olumsuz etkilerinin azaltılmasında

belirleyici olmaktadır. Belki de en önemlisi devletlerin sahip olduğu ekonomi politiği, o devletin afetlere hangi düzlemde müdahil olacağını biçimlendirmektedir. Afetlerle daha iyi mücadele etmek ve afetleri daha iyi analiz için çoğu zaman afetle mücadele eden organizatörler tarafından bir tipolojiye başvurulmaktadır (Hansch, 1999 akt. Keely vd., 2001: 2). Devlet, afet yönetim sisteminin dört aşamasını teşkil eden risk ve zarar azaltma, hazırlık, müdahale ve iyileştirme[2] süreçlerinde aktif rol alarak sürece dahil olmaktadır. Afet öncesi dönemi oluşturan risk ve zarar azaltma, hazırlık aşamaları modern çağla birlikte hem risklerin artması hem de afetlere yönelik algının değişmesi ile birlikte devletlerin afetlerin sayısını azaltmak, olumsuz etkilerini en aza indirmek için odaklandığı süreçlerden biri olmuştur.

Afet öncesi devletin afetlerle ilgili temel misyonlarından biri çeşitli eğitim programlar aracılığıyla toplumu afetler konusunda bilinçlendirerek afetlere karşı dirençli bir kültür oluşturmak. Ayrıca afetler meydana gelmeden gerekli yasal düzenlemelerin çıkarılması ve teknik alt yapı donanımının oluşturulması, ilgili kurumların eyleme geçmesini sağlayarak becerilerinin geliştirilmesi bir ihtiyaç haline gelmektedir. Ancak devlet toplumu afetlere karşı hazırlarken belli bir kesimi değil bütün vatandaşları destekleyerek sürece dahil edilmelidir. Nitekim neo-liberal politikaların uygulandığı ülkelerde afetlere maruz kalan kesimler arasında sosyo-ekonomik açıdan büyük bir fark bulunmaktadır. Neo-liberal politikaları dünyaya ihraç eden ülkelerden biri

[2] https://www.medak.org.tr/faydali-bilgiler/faydali-bilgiler/, Erişim tarihi: 10.06.2020

olan ABD'de dezavantajlı sosyal grupların COVID-19 öncesinde daha fazla afetlere maruz kalması (Bolin, 2007) aynı zamanda neo-liberal politikaların afetlerle mücadeledeki karakterini yansıtmaktadır. Yine COVID-19 sürecinde ABD'de ölen insanların önemli bir kısmının Afro-Amerikalı olması toplumsal konum ile afet arasındaki ilişkiyi teyit etmektedir. Bu ilişki neo-liberal politikaların etkin bir biçimde uygulandığı diğer ülkelerde de sergilenmektedir. Başka bir ifade ile afetler, neo-liberalizmin gizleyerek meşrulaştırdığı sosyo-ekonomik eşitsizlikleri ifşa eden bir olgu olmaktadır. ABD ve İlgiltere gibi neo-liberal politikalara dayalı refah rejimleri vatandaşını salgın hastalığa karşı koruyamaması, yaşlıların, göçmenlerin, toplumsal statüsü düşük dezavantajlı kesimin ölmesine göz yumulması ile suçlanılmaktadır (Aysan, 2020: 685). Afetlerle mücadelenin en önemli parametrelerinden biri risk yönetimidir. Risk iyi yönetilmediği zaman tehlikenin afete dönüşme potansiyeli oldukça yüksek olmaktadır. Neoliberal politikalarla birlikte devletin sosyal sorunlar karşısında zayıflayan konumu, risklerin yönetilmesindeki porsiyonunu sınırlandırmakta, risk yönetimi serbest piyasanın insafına havale edilmektedir. Bu bağlamda Neo-liberal politikalar, afetleri kontrol altına almak bir yana bizatihi kendisi yeni risk alanları açarak afetlerin artışında ve yoğunlaşmasında aktif rol almaktadır. Neo-liberal ekonomi modeli dünyada hem afetlerin artışına neden olmakta hem de afetzedelerin toplumsal hayata yeniden dahil olmasında ve uyum sağlamasında politika geliştirirken zayıf kalmaktadır. Maksimum ekonomik kâr elde etme felsefesi üzerine inşa edilen neo-liberalizm, doğayı hoyratça tahrip edilmesine ve ekolojik dengenin bozulmasına katkı sağlayarak küresel ısınma gibi yeni tehlike ve risklerin doğuşuna, doğa kaynaklı

olayların tahrip gücünün artmasına neden olmaktadır (Özer, 2017: 2).

Afet öncesinde olduğu gibi olayın gerçekleştiği anda da devletten sürece müdahil olarak birçok faaliyet gerçekleştirmesi beklenilmektedir. Bu faaliyetlerin başında; ulaşım ve haberleşme ağının aktif hale getirilmesi, arama-kurtarma faaliyetlerinin gerçekleştirilmesi, ilk ve acil yardım ve sağlık hizmetlerinin sunulması, hasar tespitinin yapılması, afetzedelere temel ihtiyaçlarının temini, yeni bir afetin ortaya çıkmaması için risk yönetiminin gerçekleştirilmesi gibi hizmetler gelmektedir. Ancak neo-liberal politikalarla birlikte bu hizmetlerin bir kısmının özel teşebbüslere devredilmesi devletlerin afet öncesinde olduğu gibi olay sırasında da sınırlı bir müdahale kapasitesine neden olmaktadır. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek bireyler önceden yaptırmış olduğu özel sigortalar sayesinde bu hizmetlere erişirken başta yoksullar olmak üzere dezavantajlı gruplar ya bu hizmetlerin bir kısmına ya erişememekte ya da STÖ gibi hayır kurumları aracılığıyla erişimi mümkün olabilmektedir. Dolayısıyla devlet aygıtı afet anında bütün afetzedelere hizmet sunması gerekirken neoliberal politikaların etkin uygulandığı ülkelerde bu hizmetlerden daha çok sermaye biçimleri açısından zengin kesimler yararlanmaktır. Dezavantajlı kesim ise hem risklere daha açık olması hem de olay anında çeşitli hizmetlere erişimi sınır olduğundan afetler karşısında çifte mağduriyet yaşamaktadır.

Afet öncesi ve afet anında olduğu gibi afet sonrasında da iyileşmenin en kısa sürede gerçekleşmesi ve hayatın normale dönmesi için devletin afetzedelere sunması gereken bir takım

hizmetler bulunmaktadır. Bu hizmetler afetlerin türüne göre değişmekle birlikte, bu hizmetlerin başında; afetzedelerin maddi zararının telafi edilmesi, yeniden istihdam olanaklarının sağlanması ve temel ihtiyaçlarının giderilmesi gelmektedir. Ancak afet öncesi ve afet anında olduğu gibi yine neo-liberal ekonomik politikalar neticesinde dezavantajlı gruplar bu süreci çok daha zor atlatmaktadır. Afetler döneminde önemli bir kaynak sağlayan geleneksel dayanışma pratiklerinin erozyona uğraması, devletin bu kapsamda sunabileceği birçok hizmeti piyasaya devretmesi bireylerin afetleri daha ağır bir biçimde deneyimlemesine neden olmaktadır.

Afetler Karşısında Neo-liberal Politik Başarısızlığın COVID-19 Üzerinden Okunması

Neo-liberal politikaların neredeyse bütün dünyada geçerli ekonomik ve politik model haline gelmesinde ABD ve İngiltere'nin önemli katkıları oldu. Ancak ilginç bir biçimde günümüzde etkili olan COVID-19'dan dolayı ölümlerin önemli bir kısmı bu ve neo-liberalizmin etkin bir biçimde uygulandığı diğer Avrupa ülkelerinde gerçekleşmektedir. Bir taraftan dünya siyasetinin şekillenmesinde aktif rol alan bu ülkeler diğer taraftan etkileri hala devam eden COVİD-19 salgın hastalığına karşı çaresiz ülke konumuna geldiler. COVID-19'a bağlı olarak hem küresel düzeyde hem de yerel düzeyde ekonomik alanda büyük bir daralma meydana gelirken sosyal hayatta da önemli sorunlar ortaya çıktı (İnce, 2020b)

Sosyal devlet politikaları kapsamında yaşlılara sunulan hizmetler, neo-liberal politikaların hayat bulmasıyla erozyona uğradı. Modern çağla birlikte geleneksel dayanışma ilişkilerinin

kaybolması, akabinde devletin sağladığı birtakım imkânları neo-liberal politikalarla birlikte özel teşebbüslere devredilmesi bu politikaların en sert biçimde uygulandığı ülkelerde sosyal savunmasız gruplardan birini oluşturan yaşlıların afetler karşısında çaresiz, yalnız ve kimsesiz kalmasına neden oldu. Ortalama yaşam ömrünün uzamasına bağlı olarak emeklilik ve sağlık hizmetlerinin büyük ekonomik yük getirdiği neden gösterilerek yaşlılara sunulan hizmetlerde kısıtlamaya gidilmesinin en ağır bedeli COVID-19 sürecinde ortaya çıkmaktadır (İnce, 2020c). COVID-19 ile mücadelede devletlerin pasif kalması sıkça eleştiri konusu olmakta ve devletlerin ekonomi ve sosyal hayatta daha etkin rol alması gerektiği görüşü ön plana çıkmaktadır (Yavuz, 2020: 191).

COVID-19 sürecinde İngiltere'de yüzlerce yaşlı, hastane imkânlarına erişmeden evde ya da huzurevlerinde hayatını kaybetti. Hatta ölen bir kısım yaşlının öldüğü bile insanlar tarafından bilinmemesi, cesetlerinin çürümeye başladıktan sonra ulaşılmış olması[3] yaşlıların afetler karşısındaki savunmasızlık boyutunu göstermek açısından neo-liberal politikanın ve belki de modern hayatın en vahşi yüzünü gösteren çarpıcı bir örnek oluşturmakta ve neo-liberal politikanın afetlerle mücadeledeki başarısızlığın bir manifestosunu teşkil etmektedir. Bu gelişme aynı zamanda insan özgürlüğünü rehber edinen neo-liberal politikanın insana verdiği kıymetin yoksunluğunu açığa çıkaran bir olgu olmaktadır. Dolayısıyla salgın sürecinde ölen insanların büyük bir

[3] https://www.haber7.com/dunya/haber/2983161-ingiltereden-korkutan-koronavirus-aciklamasi-curumus-cesetleri-iki-hafta-sonra-bulundu, Erişim tarihi: 11.06.2020

kısmının yaşlı kategorinden oluşması salgının yapısına bağlı olmakla birlikte yaşlıların toplumsal konumlarının da bu süreçte etkili olduğu düşünülmektedir. Bu bağlamda neo-liberalizmin ve kapitalist ekonomik-politikanın insana, çevreye karşı felsefi yaklaşımı ve tüketim merkezli ideolojisiyle COVID-19 arasında bir ilişki olduğu izlenmektedir. COVID-19 özellikle "neoliberal politikalar uygulayan gelişmiş ülkelerin küresel salgında krizi yönetememeleri, normsuzluk, kuralsızlık, güvensizlik bağlamında anomi içinde yabancılaşmaları ekonomi-politikalarında paradigma dönüşümü" (Bayhan, 2020: 836) ihtiyacını keskin bir biçimde ortaya çıkaran bir süreç olmaktadır. Aysan'a göre Salgın hastalık "en temel sağlık ihtiyaçlarını güçlükle karşılayan, huzurevlerinde binlerce insanı bakımsızlıktan ölen zengin Avrupa ülkelerinin ulusal sınırlarını kapatarak virüs, kaçak göçmen, kaçak mal gibi tehditleri kolayca savuşturamayacağını bize" göstermekte ve ekonomi-politiğinin derinlikli bir biçimde sorgulanması kaçınılmaz hale gelmektedir (Aysan, 2020: 682).

Neo-liberal politikaların bir gereği olarak gelişmiş birçok ülkede sağlık sektörünün özelleştirilmesi özellikle ABD gibi ülkelerde COVID-19 sürecinde halkın sağlık hizmetlerine erişimi zorlaştırmaktadır. Devletin temel hizmetlerinden biri halka sağlık hizmetleri sunmak olduğu halde birçok ülkede sağlık sektörü özelleştirildiği için ancak sosyo-ekonomik düzeyi yüksek kesimler bu hizmetlerden faydalanabilmekte ve COVID-19 ile mücadelede devletler başarılı bir sınav verememektedir. COVID-19 sürecinde bazı ülkeler özel hastaneleri kamulaştırarak böyle bir sorunun üstesinden gelmeye çalışırken Türkiye özel hastaneleri

de salgın hastanesi olarak ilan edip halkın ücretsiz hizmet alabileceği bir pozisyona dönüştürdü (Yavuz, 2020: 188).

COVİD-19'dan önce görülen birçok afette toplumsal konum ile afete maruz kalma arasında bir ilişki bulunsa da COVID-19 bu ilişki biçimini ortaya çıkaran bir turnusol kâğıdı görevini görmektedir. Neo-liberal politikalarla birlikte devletin sosyal sorunlara müdahalenin sınırlandırılması, özellikle yoksulların devletin sunması gereken destekleyici sosyal politikalardan mahrum kalmasına neden olmakta ve dolayısıyla hayatına devam edebilmesi için çalışmak bir zorunluluk haline gelmektedir. COVID-19 sürecinde bazı çalışanlar işlerini uzaktan yürütse de ikincil iş piyasasında istihdam olunan temizlik çalışanları, kuryeciler, gündelikçiler gibi kişiler dışarıda çalışmaya devam etmektedir. Başka bir ifade ile sosyal devlet politikaların zayıf olduğu ülkelerde bu kişiler her gün başka kişilerle temas kurmak zorundadır. Fiziksel temasın oldukça önemli olduğu COVID-19 sürecinde bu kişiler salgın hastalığa yakalanma riskiyle karşı karşıya kalmaktadır. Avrupa'da ve ABD'de COVİD-19'dan ölen insanların önemli bir kısmı dezavantajlı bu kişilerden oluşmaktadır. Diğer taraftan bütün bu sorunlar devletin sürece müdahil olarak birtakım hizmetleri sunması zorunlu hale gelmektedir. "Hizmetlerin yürütülmesinden, koordine edilmesine, denetimden teşvik sistemlerinin geliştirilmesine, karlı olmayan ama salgınla baş edebilmekte zorunlu altyapı ve araştırma hizmetlerinin desteklenmesine kadar devletler sürecin yönetiminde birincil aktör" (Alkan, 2020: 270) olarak yer alması elzem hale gelmektedir.

Noe-liberal politika hem COVID-19'un Çin'de ortaya çıkıp daha yayılmadığı dönemde hem de salgın yaygınlaşıp bulaştığı dönemde birçok başarısızlık yaşadı. Muhtemelen salgın sonrasında da revizyona gidilmezse uygulanılan bir politika olarak başarısızlık yaşamaya devam edecektir. Neo-liberal politikaların başlıca uygulayıcısı olan Avrupa ülkeleri ve ABD, COVID-19 dünyaya yayılmaya başlamadan afet öncesi risk yönetimini ve hazırlık aşamasını başarılı bir biçimde gerçekleştiremedi. İnsan hareketliliğini yasaklamadı, maske üretimine başlamadı ve üretime ara vermedi. Bu süreçte birçok unsur etkili olsa da başat dinamiklerden biri kârı maksimize etme şiârıyla hareket eden neoliberal politikanın belirleyici olduğu düşünülmektedir. Yine salgın hastalık bulaşmaya başladığında da başarılı bir mücadele sergilemedi. Çünkü sağlık sistemleri neo-liberal politikalar çerçevesinde donatılmıştı ve dezavantajlı birçok kişi salgına yakalandığı halde sağlık hizmetlerine erişemedi. Bir taraftan dünya siyasetine yön veren bu ülkeler diğer taraftan sağlıkla ilgili maske gibi temel araçların temininde zorluk yaşadı. Neo-liberal politikalar çerçevesinde bu tür ürünler emeğin, ham maddenin ucuz olduğu ülkelerde gerçekleştiği için salgın anında bu ürünlere erişemedi. Sonuç olarak neo-liberal politikalar, COVID-19 salgın sürecinde başarılı bir sınav vermedi ve bu politikanın etkin olarak uygulandığı ülkelerde binlerce insan salgın hastalık nedeniyle hayatını kaybetti.

Aysan'a (2020: 679) göre kapitalizm belli dönemlerde çeşitli geçici krizlere maruz kalsa da COVID-19 salgın hastalığı sadece bir sağlık sorunu olmadığını bir dizi ekonomik ve sosyal

tehditleri içerdiğini gösterdi. ABD ve İngiltere gibi ülkelerin salgın hastalığa karşı politika geliştirmede geç kalınması, neo-liberal politikaların etkin uygulandığı ülkelerinin sağlık sistemlerinin uzun süredir sahip olduğu yapısal krizler ve ekonomik daralma mevcut uygulanılan biçimiyle neo-liberal politikaların çıkmaza girdiğini ve yeni politika arayışlarını teşvik edeceğini düşünülmektedir. Özellikle COVID-19 ile birlikte işsizlik oranının artması ve ekonomi de meydana gelen daralma sistem tartışması için önemli bir argüman oluşturacağı tahmin edilmektedir. Salgın hastalıkla ilgili ön bulgular, sağlık krizi ve devamında ortaya çıkması beklenilen ekonomik gelişmeler sosyal politikaların sağlık, istihdam ve sosyal yardım gibi alt başlıklarına önemli etkileri olacağını göstermektedir (Yavuz, 2020: 190).

Diğer taraftan Asya Tipi Üretim Tarzı geleneğinden gelen ve güçlü bir sağlık sistemine sahip olan Türkiye, Avrupa ve ABD ile karşılaştırıldığında Gayri Safi Milli Hasıla açısından daha düşük bir gelire sahip olmasına rağmen COVID-19 ile mücadelede daha başarılı bir profil sergilediği düşünülmektedir. Neo-liberalizm, ekonomik büyümeyle dünyanın bütün ülkelerini refaha kavuşturacağını var saymaktaydı (Giddens, 2012: 453). Ancak COVID-19 sürecinde ülkelerin refah düzeyi ile COVID-19'la mücadele arasındaki doğrusal olmayan ilişki refah düzeyinin de tek başına yeterli olmadığına işaret etmektedir. Bununla birlikte Türkiye gerçekleştirmiş olduğu özelleştirme ve serbest piyasa politikalarıyla ile neo-liberal politika kategorisinde değerlendirilse de geliştirmiş olduğu sosyal politikalarla neo-liberal politik sistemden farklı uygulamaların olduğunu göstermektedir (Aktay, 2020: 660). Bu uygulamalardan bir tanesi

COVID-19 sürecinde de verimli sonuçların ortaya çıkmasını sağlayan bütün kesimlerin sağlık hizmetlerine erişiminin kolaylaştırılmasıdır. Afetlerle mücadelede önemli diğer dinamiklerden biri dayanışma pratikleridir. Modern çağla birlikte kaybolmaya yüz tutmuş geleneksel dayanışma ilişkileri Türkiye' de birçok afet örneğinde olduğu gibi COVID-19 sürecinde de ekonomik ve psikolojik olarak akrabalar birbirine destek olarak afeti daha hafif deneyimlemesini katkı sağladı.

Sonuç

Sosyal devlet politikaları terk edilerek yerine ikame edilen neo-liberal politikalar devletin birçok sosyal soruna müdahalesini sınırladığı gibi afetlerle mücadele kapasitesinde de bir daralmaya neden olduğu görülmektedir. Neo-liberal düşünce ekonomik büyümeyle birçok sosyal sorunun çözüleceğini ve toplumların bu vesileyle refaha kavuşacağını öne sürmekteydi. Ancak refah düzeyi oldukça yüksek ve dünya siyasetine yön veren ülkelerin COVID-19 salgın sürecini nispeten refah düzeyi daha düşük Türkiye gibi ülkelere göre daha ağır deneyimlemesi, binlerce insanın hayatını kaybetmesi bu düşünceyi çürütmekle birlikte bu politikanın uygulandığı ülkelerde eleştiri sesinin yükseleceğine işaret etmektedir. Esasında neo-liberalizm, birçok afetle mücadelede başarısız bir geçmişe sahip olmakla birlikte COVID-19 sürecinde sergilemiş olduğu performans bu modelin afetlerle mücadelede başarısızlığını tescilleyen bir manifesto hükmüne geçmektedir. Salgın hastalık sonrasında "sosyal politikalar açısından devlet ve piyasa arasında yeniden gerçekleşmesi beklenen güç dağılımında çok sektörlü işbirliği ağlarının rolü de yeniden sorgulanacaktır" (Yavuz, 2020: 190). Diğer taraftan refah

devletleri yeniden şekillenerek devletlerin refahın diğer aktörleri olan aile, sivil toplum ve piyasa ile daha güçlü bir ilişki kurması gerektiği ön görülmektedir. Yine COVID-19, hem ülke içinde hem de ülkeler arasında, eşitsizlikleri azaltan refahtan bütün kesimlerin pay alabileceği bir sistemi gerekli kıldığı görülmektedir (Aysan, 2020: 671).

Yakın tarihte başlayıp refah hizmetlerini devletin mi sunması gerektiği yoksa piyasanın mı sunması gerektiği tartışması devam ederken büyük krizlerde bu tartışma daha da derinleşmekte ve Yavuz'a (2020: 189) göre fatura ekonomik ve toplumsal hayata egemen olan sisteme çıkarılmaktadır. Tarihte görülen birtakım krizler, liberal politikaların terk edilerek sosyal refah devlet politikasının egemen hale gelmesini sağlarken yine 1970'lerde ortaya çıkan ekonomik krizle ilgili bir takım gelişmeler neo-liberal politikaların lehine sonuçlanmıştır. COVID-19 salgın hastalığı ile ilgili sonuçlar netleşmese de neo-liberal politikaların esnetilip bu tür süreçlerde devletin refah hizmetlerde daha aktif rol alacağı ön görülmektedir.

Kaynakça

Aktay, Y. (2020). Hatırlama ve Nisyan Arasında Salgının Sosyolojik Bakiyesi ve Küreselleşme. Muzaffer Şeker, Ali Özer ve Cem Korkut (Eds.), İçinde Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği, (ss. 645-668). Türkiye Bilimler Akademisi.

Alkan, H. (2020). COVID-19 Sonrasında Yönetsel Kapasite: Demokrasi Bağlamında Devletlerin Geleceği. Muzaffer Şeker, Ali Özer ve Cem Korkut (Eds.), İçinde Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği, (ss. 255-278). Türkiye Bilimler Akademisi.

Aysan, M. F. (2020). Bildiğimiz Refah Devletini Yeniden Düşünmek: COVID-19 Pandemisi ve Sonrasında Sosyal Politikalar. Muzaffer Şeker, Ali Özer ve Cem Korkut (Eds.), İçinde Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği, (ss. 521-542). Türkiye Bilimler Akademisi.

Bayhan, V. (2020). Küresel Salgının Sosyolojisi ve Yeni Normal Dönemde Paradigma Dönüşümü. Muzaffer Şeker, Ali Özer ve Cem Korkut (Eds.), İçinde Küresel Salgının Anatomisi İnsan ve Toplumun Geleceği, (ss. 815-836). Türkiye Bilimler Akademisi.

Beck, U. (2011). Risk Toplumu: Başka Bir Modernliğe Doğru, (K. Özdoğan ve B. Doğan, Çev.). İthaki Yayınları.

Bolin, B. (2007). Race, Class, Ethnicity, and Disaster Vulnerability. Havidán Rodríguez, Enrico L. Quarantelli ve Russell. R. Dynes (Eds.), İçinde Handbook of Disaster Research, (113-129). Springer Science+Business Media, LLC.

Brigg, A. (1961). the welfare state in historical perspective. European Journal of Sociology, 2 (2), 221-258.

Dalbay, S. (2019). Liberal politikalardan neoliberal politikalara: sosyal devletin dönüşümü. Akademikbakış Dergisi, 72, 46-68.

Giddens, A. (2012). Sosyoloji. C. Güzel (Haz.). Kırmızı Yayınları.

İnce, C. (2020a). Afetler çağı, afetlerin yapısal dönüşümü ve covıd-19/the age of disasters, structural transformation of disasters and the COVID-19. Turkish Studies 15(4), 565-578. 10.7827/TurkishStudies.44080

İnce, C. (2020b). Küresel afetin yerel yansımaları: COVID-19'un Bitlis esnafı üzerindeki etkileri. Avrasya Sosyal ve

Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(8), 130-145.

İnce, C. (2020c). Afetlerde sosyal savunmasız bir grup olarak yaşlılar: COVID-19 örneği. Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi, 7(9), 184-198.

Kadıoğlu, M. (2011). Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek. Marmara Belediyeler Birliği.

Keely, C.B., Reed, H. E. ve Waldman, R. J. (2001). Understanding Mortality Patterns in Complex Humanitarian Emergencies. Holly E. Reed ve Charles B. Keely (Eds.), İçinde Forced Migration & Mortality, (ss. 1-37). National Academy Press.

Lin, L., Nilsson, A., Sjölin, J., Abrahamsson ve Tehler, H. (2015), On the perceived usefulness of risk descriptions for decision-making in disaster risk management. Reliability Engineering and System Safety, 142, 48-55.

Nikiforuk, A. (2018). Mahşerin Dördüncü Atlısı: Salgın ve Bulaşıcı Hastalıklar Tarihi. S. Erkanlı (Çev., 8. Baskı). İletişim Yayınları.

Özer, Y. E. (2017). Afet konusundaki algı ve yerel aktörlerin sorumlulukları. Sayıştay Dergisi, 106, 1-34.

Perrow, C. (2007). Disasters Ever More? Reducing U.S. Vulnerabilities. Havidán Rodríguez, Enrico L. Quarantelli ve Russell. R. Dynes (Eds.), İçinde Handbook of Disaster Research, (ss. 521-533). New York: Springer Science+Business Media, LLC.

Yavuz, K. (2020). Covıd-19 salgınının sosyal politikanın geleceği üzerine etkileri. Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi, 45, 181-193.